

ODABRANA DELA GINTERA GRASA

LIMENI DOBOŠ

MAČKA I MIŠ

PSEĆE GODINE

G I N T E R
G R A S

MAČKA I MIŠ

Prevela s nemačkog
Vera Kolaković

■ Laguna ■

Naslov originala

Günter Grass
KATZ UND MAUS
Eine Novelle

Copyright © Steidl Verlag, Göttingen 1993
Translation copyright © 2014 za srpsko izdanje,
LAGUNA



Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

MAČKA I MIŠ

I

...a jednom, kad je Malke već naučio da pliva, ležali smo pored igrališta u travi. Trebalo je da odem kod zubara, ali me nisu pustili pošto me je kao udarnog igrača bilo teško zameniti. Zub mi zaurla. Neka mačka šmugnu dijagonalno livadom i niko se za njom ničim ne baci. Neki su žvakali ili čupkali slamke. Mačka je pripadala upravniku igrališta i bila je crna. Hoten Zontag je trljao palicu vunenom čarapom. Zub se opet oglasi. Utakmica je trajala već dva časa. Izgubili smo s visokom razlikom i sad smo čekali revanš. Mačka je bila mlada, ali nikako mačkica. Na stadionu su često padali golovi i s jedne i s druge strane. Moj zub je pevao vazda istu pesmu. Na atletskoj stazi trkači su vežbali start na sto metara ili su bili nervozni. Mačka se šunjala zaobilaznim putevima. Po nebu je lagano, uz buku, mileo tromotorni avion, ali nije mogao da nadjača moj zub. Crna upravnikova mačka promoli beli opršnjačić iza vlati trave. Malke je spavao. Krematorijum između

Grobljanske unije i Visoke tehničke škole radio je uz istočni vetar. Profesor Malenbrant zviznu: smena, hvatanje lopte, promena polja. Mačka je vežbala. Malke je spavao ili se pravio da spava. Mene je boleo zub. Vežbajući, mačka se približavala. Malkeova upadljiva Adamova jabučica stalno se kretala i bacala je senku. Crna upravnikova mačka spremala se da skoči između mene i Malkea. Pravili smo trougao. Zub mi utihnu, nije se više javljao: jer, Malkeova Adamova jabučica postade za mačku miš. Mačka je bila tako mlada, a Malkeova stvarčica tako razigrana – bilo kako bilo, tek ona zaskoči Malkeu pod grkljan; neko je od nas zgrabio mačku i gurnuo je Malkeu na vrat; ili sam ja, sa zuboboljom ili bez nje, dograbio mačku i pokazao joj Malkeovog miša. Joakim vrisnu, ali se izvuče s neznatnim ogrebotinama.

Ja, koji sam jednoj i svim mačkama predočio tvog miša, moram sada da pišem. Čak i da smo obojica izmišljeni, ipak bih morao. Onaj koji nas je izmislio u ime zvanja prisiljava me da uvek iznova uzimam u ruke Tvoju jabučicu i vodim je na sva ona mesta koja su bila svedoci njenih pobeda ili poraza; i tako, puštam na početku miša da skakuće iznad odvijajača, bacam uvis jato nažderanih morskih galebova iznad Malkeovog razdeljka i u isprekidanom severoistočnom pravcu, naglašavam da je vreme letnje, lepo i postojano, pretpostavljam da je ona olupina nekadašnji brod klase *Čajka*, bojim Istočno more zelenom bojom soda-boca od debelog stakla i sada puštam, pošto je utvrđeno mesto radnje, jugoistočno od plutače Novog plovnog puta, Malkeovu kožu, niz koju još voda lije u

mlazevima, da se sitnozrniča i grumuljiča; samo ne od straha, iako se već Malke ježio posle uobičajenog predugog kupanja i to je oduzelo glatkost njegovoj koži.

Pri tome nijedan od nas, koji smo bili suvi i čučali opruženih ruku među raskrećenim kolenima na ostacima komandnog mosta, nije nagovarao Malkea da još jednom zaroni na pramac potopljenog minolovca u središnje brodske prostorije, da tamo iščeprka odvijaćem kakav zavrtnajčić, motorčić ili štogod neobično: mesinganu pločicu s opširnim uputstvom za upotrebu kakve mašine na poljskom ili engleskom jeziku; ta mi smo samo džonjali nad vodenom površinom štrčecjeg mosta nekadašnjeg poljskog minolovca klase *Čajka*, izgrađenog u Gdinji, porinutog u Modlinu, koji je godinu dana ranije bio potopljen jugoistočno od plutače, dakle, izvan plovnog korita, te nije ometao saobraćaj.

Galeblji izmet se otad sušio na zardalim rešetkama. Leteli su bez obzira na vreme, ravno, u jatima, bočnih staklenastih očiju, ponekad nisko i gotovo nadohvat ruke, iznad ostataka kompasnog kućišta, onda opet visoko u neredu, a prema nekom neodgonetljivom planu, štrcali u letu sluzavi izmet, koji nikad nije padao na meku morsku površinu, već uvek na zardale rešetke. Čvrste, oble, krečne gomile izlučevina zbijale su se jedna uz drugu i jedna preko druge. Kad god smo sedeli na brodu, uvek je bilo nožnih i ručnih prstiju koji su pokušavali da raščepkaju izmet. Zato su nam se lomili nokti, a ne zbog toga što smo ih grickali – osim Šilinga, koji je imao i zanoktice, a uvek ih je grizao. Jedino je Malke imao duge nokte, žute od čestog ronjenja, ali ih

je negovao, nije ih grickao niti grebao po izmetu. Bio je, takođe, jedini koji ove galeblje izlučevine nije probao, dok smo mi ove krečne nanose, pošto su nam tako lepo bili ponuđeni, žvakali kao školjke, a penastu sluz pljuvali u more. Smeša je imala ukus ničega, mogao je to biti gips, riblji prah ili sve što se dalo zamisliti: sreća, devojka, dragi Bog. Vinter, koji je umeo sasvim lepo da peva, govorio je:

„Znate li da tenori svakog dana jedu galeblji izmet?“ Često bi galebovi pokljucali naše krečne ispljuvke u letu, a da ništa nisu primećivali.

Kad je Malke, odmah po izbijanju rata, napunio četrnaest godina, nije znao ni da pliva ni da vozi bicikl, uopšte nije bio upadljiv, pa je neprimetna bila čak i Adamova jabučica, koja je kasnije namamila mačku. Bio je oslobođen fiskulture i plivanja pošto je dokazao da je bolešljiv, pri čemu je pokazao uverenje. Još pre nego što je Malke naučio da vozi bicikl i onako nespreatan ukočen prigušeno razdražen, crvenih klempavih ušiju s bočno povijenim kolenima, koja su se pomaljla i nestajala, izgledao je smešno. Za vreme zimske sezone prijavio se u sportsku halu u Donjem gradu na plivanje, ali su ga najpre pustili da pliva na suvom s osmogodišnjacima i desetogodišnjacima. I sledećeg leta nije mnogo odmakao. Učitelj plivanja iz brezenske uprave, s tipičnom figurom plivača, s telom kao od plute i vitkim glatkim nogama ispod zategnutog morskog znaka, morao je da obučava Malkea najpre u pesku, pa tek onda da ga pusti u vodu pridržavajući ga za konopac. Ali kako smo mi popodne za popodnevom plivali odatle i pričali mu čudne priče o potopljenom

minolovcu, dobi on snažan podsticaj, nauči za dve nedelje da pliva – i otisnu se slobodno.

Ozbiljno i marljivo plivao je između mola, velike skakaonice i kupališta i već je pokazao izvesnu izdržljivost kada je s daske kraj lukobrana otpočeo s ronilačkim vežbama. Iznosio je najpre jednostavne školjke Istočnog mora, a zatim pivsku bocu napunjenu peskom, koju je bacio poprilično daleko. Izgleda da je uvek uspevao da izvuče bocu s dna, jer kad je počeo da roni kod nas, s našeg broda, nije više bio početnik.

Moljakao nas je da pliva s nama. Upravo smo se spremali, nas šestorica muškarčina, da zaplivamo uobičajeni dnevni kurs, kvasili se sporo i brižljivo u plitkom kvadratu porodičnog kupališta, kad Malke stade na mostić muškog kupališta:

„Da pođem i ja s vama. Siguran sam da ću uspeti.“

Odvijač mu je visio pod grlom i odbijao se o grkljan.

„Pa dobro.“ Malke pođe s nama, prestiže nas između prvog i drugog spruda, ali mi se nismo trudili da ga sustignemo. „Neka ga, nek se grči.“

Kad je Malke plivao prsno, poigravao mu je odvijlač uočljivo, pošto je ta stvarčica između plečki imala i drvenu dršku. Zapliva li Malke na leđima, odšetala bi drška na grudi, ali nikad nije sasvim pokrila onu zlosrećnu hrskavicu između brade i ključnih kostiju, već je vrludala kao kakvo leđno peraje i ostavljala trag.

Onda nam je Malke pokazao šta zna. Zaronio je uzastopce nekoliko puta s odvijlačem i doneo sve što se dole moglo odvrnuti tokom dva-tri ronjenja: poklopac, komad drvene ograde, deo generatora, istrošeno uže i tim izlokanim kanapom izneo s pramca kvalitetan

minimaks: a ta stvar – uostalom, nemačke proizvodnje – još se mogla upotrebiti; Malke nam je to dokazao, gasio je penom, pokazao je kako se može poništavati penom, penom je gasio more zeleno kao staklo – i od toga dana postade za nas veliki.

Kunadra je još ležala po ostrvcima i isprepletanim brazdama ravnomerno uzgibanog mora mamila pokojeg galeba, odbijala ih, lomila se i nestajala, dopirući do obale mirisom uskisle kisele pavlake; uveče Malke priušti sebi odmor, čučnu u hlad kompasnog kućišta i dobi tada, ne, imao je već dugo, još pre nego što je zalutala prljava pena počela da zamire na mostu i drhturi pri najmanjem dašku, onu zrnastu mreškavu kožu.

Malke je cepteo, grkljan mu polete; a odvijlač zaigra nad drhtavim ključnjačama. Ali i Malkeova leđa, mestimično bela kao sir, od ramena naniže crvena kao rak, vazda su se nanovo ljuštila s obe strane poput glačalice, ispruženog kičmenog stuba, takođe su bila pogođena sitnim zrnima i prekrivena putujućim žmarcima. Žute usne imale su modre ivice i otkrivale Malkeove cvokotave zube. Velikim izduženim rukama pokušavao je da kolena, koja su bila izranjavljena od brodskih pregrada presvučenih školjkama, čvrsto obuhvati i tako pruži otpor svom telu i zubima.

Hoten Zontag – ili sam to bio ja – trljao je Malkea: „Čoveče, još ćeš da navučesh kakvu bolest. Pa moramo i da se vratimo.“ Odvijlač se urazumi.

Od mola dovde trebalo nam je dvadeset pet minuta, od kupališta trideset pet. Dobre tri četvrtine sata zahtevao je povratak. On je mogao da izdrži još toliko,

uvek je bio čitav minut pre nas na granitnom molu: tu prednost prvog dana zadržao je i kasnije. Svaki put, pre nego što bismo stigli do našeg čamca – tako se kod nas zvao minolovac – Malke je već jedanput bio pod vodom i čim bi mi rukama posegli za rđom i galebljim izmetom na mostu ili za praznim okretnim postoljima, gotovo istovremeno pokazivao bi nam bez reči kakvu šarku, štogod što se moglo lako odvrnuti, i ježio se, iako se posle drugog ili trećeg ronjenja obilato i izdašno mazao nivea kremom; jer, Malke je imao veliki džeparac.

Malke je bio jedino dete u kući.

Malke je imao samo jednog roditelja.

Malkeov otac nije bio živ.

Malke je nosio i zimi i leti staromodne duboke cipele, koje je verovatno nasledio od oca. Jednu od pertli dubokih crnih cipela nosio je Malke oko vrata, a na njoj je visio odvijlač.

Tek sad mi pade na pamet da je osim odvijlača još nešto s razlogom nosio oko vrata; ali je odvijlač bio upadljiviji.

Verovatno je oduvek, samo što mi na to nismo obraćali pažnju, a sigurno od onog dana kad je Malke u kupališnoj upravi učio da pliva na suvom, nosio oko vrata i srebrni lančić, na kome je visilo nešto srebrno katoličko: Devica.

Nikad, ni za vreme časova fiskulture, nije Malke skidao privezak s vrata; jer taman što je započeo sa suvim plivanjem i plivanjem s kanapom u vodi u sportskoj hali u Donjem gradu, vežbao je takođe i u našoj fiskulturnoj sali, nikad više nije pokazao uverenje

porodičnog lekara. Privezak bi ponekad skliznuo u nabore trenerke, ali bi Devica počivala nad samim crvenim grudnim štraftama bele trenerke.

Malke se nije znojio na razboju. Vežbe na konju, koje su izvodila trojica ili četvorica najboljih vežbača, nije propuštao, već bi onako izvijen i košcat poleteo s odskočne daske preko dugačke kožne naprave i s lančićem i prevrnutom Devicom, uz oblake prašine, padao koso na strunjaču. Dok je izvodio obrtaje na vratilu – kasnije mu je polazilo za rukom da lošim stilom izvede dva obrtaja više od Hotena Zontaga, našeg najboljeg vežbača – dok se, dakle, s naporom obrtao trideset sedam puta, ispadao bi lančić iz trenerke, a ona srebrna stvarčica trideset sedam puta bi visila nad razdeljkom njegove smeđe kosice i, zavatlana oko škriputave motke, nikako nije mogla da se oslobodi vrata i otkine jer je Malke, osim grkljana-kočnice, imao i onaj izbočeni potiljak koji je ćubom kose i jasnom izbočinom zadržavao od obrtaja razulareni lančić. Odvijač je pokrivaio privezak, a pertla je samo mestimično pokrivala lančić. Ipak, oruđe nije moglo da potisne privezak, tim pre što „stvari“ s drvenom drškom nije bilo dozvoljeno da uđe u fiskulturnu salu. Naš profesor fiskulture, izvesni Malenbrant, koji je bio slavan u sportskim krugovima kao autor priručnika o odbojci, zabranio je Malkeu da nosi oko vrata odvijač na uzici za vreme časova fiskulture. Amajlija na Malkeovom vratu nije mu smetala jer je pored fiskulture i geografije predavao i veronauku i tokom dve prve ratne godine odlično se snalazio na razboju, gde je rukovodio vežbama preostalih članova Katoličkog sportskog društva.

Tako je odvijač morao da čeka u svlačionici okačen o čiviluk preko košulje, dok je srebrnoj, lako izlizanoj Devici na Malkeovim grudima bilo dozvoljeno da učestvuje u njegovim vratolomijama i služi mu uz to kao potpora. I to najobičniji odvijač: stabilan i jeftin. Često je Malke morao da roni pet-šest puta samo zbog neke pločice pričvršćene s dva zavrtnja i ne veće od onih što stoje na vratima stanova, naročito ako su zarđali zavrtnji i metal bili prilepljeni jedni uz druge. Ali mu je nekad polazilo za rukom da već posle dva ronjenja, koristeći odvijač kao polugu, iznese na površinu i veće pločice, obilatno ispisane tekstom, zajedno sa zavrtnjima iz trošne drvene ograde, da bi nam plen pokazao gore na mostu. Pločice je sakupljao nemarno, mnoge je poklanjao Vinteru i Jirgenu Kupki, koji su strasno sakupljali sve što se moglo odvrnuti, pa i ulične natpise i one na javnim nužnicima, a za sebe je zadržavao samo ono što se uklapalo u njegovu zamisao.

Nije Malkeu bilo lako: dok smo mi dremuckali na brodu, on je dirindžio pod vodom. Čepkali smo galeblji izmet, tamni od sunca kao cigare, dok je prirodno plavima kosa bila požutela kao slama; ipak, u najgorom slučaju Malke bi zaradio samo novu opekotinu. Dok smo posmatrali brodski saobraćaj severno od plutače, on je sedeo nepomično s pogledom uprtim nadole: crvenih, pomalo zapaljenih kapaka s retkim trepavicama oko, čini mi se, svetloplavih očiju, koje su tek pod vodom postajale radoznale. Često se vraćao bez pločice, bez plena, ali s polomljenim ili beznađežno iskrivljenim odvijačem. Kad nam je to pokazivao, ostavljao je utisak. U onom pokretu kojim je

pokvarenu alatku bacao preko ramena u more, načas uznemirivši galebove, nije bilo ni teškog razočaranja niti besciljnog besa. Nikad Malke nije bacao pokvarenu alatku s ravnodušnošću, ni stvarnom ni izveštačenom: pokretom je samo hteo da kaže: uskoro ću vam to pokazati i s druge strane.

...a jednom – upravo je bio uplovio lazaret s dva dimnjaka – muvajući se po vodi brzo smo utvrdili da se radi o *Kajzeru* istočnopruske pomorske službe, Malke je sišao bez odvijča do pramca i nestao u razvaljenom, zelenom kao škrljac, tamom prepunjenom pramčanom otvoru, nosa stisnutog s dva prsta. Najpre je krenuo glavom sa slepljenom od plivanja i ronjenja i po sredini razdeljenom kosom, zatim leđima i zadnjicom. Okrenuvši glavu na levu stranu, ispusti vazduh, pa se, iskošen, otisnu s ivice otvora u sumračni, hladni akvarijum, koji je dobijao svetlost kroz otvorena okanca, a tamo ugleda: nervozne tvrdoperke, jato uzvinutih zmijuljica, ustalasane i čvrsto privezane viseće mreže u kabinama posade, potklobučene, obrasle morskom travom, u kojima su haringe imale sobe za svoju ripčad. Veoma retko zalutali bakalar. Od jegulja samo mirisi. Nikad iverak.

Pridržavali smo lako uzdrhtala kolena, žvakali galeblji izmet, pljuvali sluzave izlučevine, poluradoznali, poluizmoreni, poluopčinjeni, brojali mornaričke lađice, koje su plovile u grupama, posmatrali još uvek vertikalni dim iz lazaretskog dimnjaka, pogledali se postrance – Malke se dole zadržao dugo – galebovi su kružili, uzburkano more grgoljilo je iznad pramca, razbijalo se o držače izmeštenog pramčanog topa,

pljuštanje iza mosta, gde se voda vraćala između sisaljki obližujući uvek iste zakivke, kreč ispod nokata, svrabež isušene kože, treperenje svetlosti, brundanje motora s vetrom, modrice, poludignuti ud, sedamnaest topola između Brezena i Gletkaua – najzad on: izranja iz vode modrocrlenkast oko brade i žutih jagodica, kuljnu voda iz otvora, s razdeljkom strogo posred glave, tetura po pramcu u vodi do kolena, hvata se za štrčeće držače, puže na kolenima, bulji vodnjikavim očima; priskočismo i izvukosmo ga na most. Voda mu je još curila iz nosa i s uglova usana, a on nam je već pokazivao neku stvar, očuvan čelični odvijač. Bio je engleske proizvodnje. Na njemu utisnuto: *Sheffield*. Bez traga rđe ili ogrebotine, još miropomazan slojem masti: voda se kotrljala i kapala.

Ovaj teški i, da kažemo, neuništivi odvijač nosio je Joakim Malke više od godinu dana svakodnevno na pertli oko vrata, pa i onda kad više nismo ili smo veoma retko plivali do čamca. Od njega je, iako je bio ili baš zato što je bio katolik, stvorio neku vrstu kulta, davao ga je, na primer, pre časova fiskulture Malenbrantu na čuvanje jer se plašio da mu ga ne ukradu. Nosio ga je i u Bogorodičinu kapelicu; jer, nije Malke išao u crkvu samo nedeljom već i radnim danom, još pre početka časova išao je na jutrenje u crkvicu na Marijinom putu, ispod zadružnog naselja Nova Škotska.

Za Malkea i njegov engleski odvijač put do Marijine kapele nije bio dug: iz Ostercajlea niz Berenveg. Mnogo dvospratnica, vila s duplim krovovima, portala sa stubovima i svodova osmanluka. Zatim dva reda kuća, omalterisanih ili neomalterisanih, s tragovima vlage.

Desno je skretao tramvaj a s njim i gornji vod, nad njim uglavnom poluoblačno nebo. S leve strane mali, peščani, mršavi vrtovi železničara: senjaci i kavezi za kuniće od crno-crvenih dasaka rashodovanih vagona. Iza njih železnički signali za prolaz u luku. Silos, dizalice u pokretu ili zaustavljene. Na trgovačkim brodovima odbojni tovari robe jarkih boja. I opet ona dva velika, siva bojna broda, sa staromodnim tornjevima, plovni dok, fabrika hleba *Germanija*; nekoliko zagasitosrebrnastih vazdušnih balona, zavezanih, lelujavih, blago zanjihanih na osrednjoj visini. S desne strane, gotovo ispred same bivše škole *Helena Lange*, kasnije škole *Gudrun*, koja je zaklanjala gvožduriju i nered na brodogradilištu *Šihau* sve do velike dizalice, negovana sportska igrališta sa sveže obojenim vratnicama, na potkresanoj travi bele oznake kaznenog prostora: nedeljom *Plavo-žuti* protiv *Šelmila 98* – nije bilo tribina, ali zato se tu nalazila moderna, visokih prozora i svetla, okrečena fiskulturna dvorana, na čijem je novocrvenom krovu sasvim tuđinski jahao crni krst od ter-papira; jer je Marijina kapela, nekadašnja fiskulturna dvorana Sportskog društva *Nova Škotska*, iz nužde bila pretvorena u crkvu, pošto je Crkva duše Isusove bila daleko, pa su stanovnici naselja *Nova Škotska*, *Šelmila* i oni između *Ostercajlea* i *Vestercajlea*, uglavnom brodogradilišni radnici, poštanski i železnički službenici, godinama slali pismene molbe u Olivu, biskupu, dok najzad, još za vreme republike, nije kupljena fiskulturna dvorana, koju su osveštali i preuredili u crkvu.

Kako se gimnastičarski duh Bogorodičine kapele nije mogao prikriti uprkos šarenim i zlaćanim slikama

i ukrasima donetim iz gotovo svih parohijskih crkava biskupije i privatnih zbirki – čak ni miris tamjana ni voštanih sveća nikad nije ili nije u potpunosti nadjačao onaj gimnastičarski vonj strunjača, talka iz ranijih godina, prvenstvenih rukometnih utakmica – ostade jevanđeljska atmosfera nepopravljivo štura i crkva zauvek poprimi fanatičnu trezvenost jedne sportomolje.

U neogotskoj, krajem devetnaestog veka sagrađenoj Crkvi duše Isusove, koja se nalazila po strani od naselja, blizu prigradske železničke stanice, Malkeov čelični odvijač izgledao bi tuđe i bogohulno gnusno. U Marijinoj kapeli mogao bi spokojno i otvoreno da nosi kvalitetno englesko oruđe: kapelica je, s čistim linoleumskim podom, četvrtastim oknima od mlečnog stakla ispod same tavanice, s brižljivo izmeštenim gvozdenim držačima na podu, koji su nekad služili za pričvršćivanje razboja, s gvozdenim poprečnim nosačima premazanim belom bojom ispod grube betonske tavanice izbrazdane daskama, s koje su nekad visile karike, trapez i tuce užadi za penjanje, ipak bila, mada je po svim uglovima stajao šareni pozlaćeni osvećeni gips, jedna moderna i hladna stvarna crkvica i niko ne bi mogao da zapazi viseći čelični odvijač, za kojim je jedan pobožni, pričešćeni gimnazijalac osećao potrebu i želju da mu landara na grudima, pa čak ni malobrojni posetioci jutarnje mise, ni velečasni Gusevski, ni njegovi bunovni ministranti – među kojima sam često bio ja.

Nije tačno! Meni takva stvar ne bi mogla da promakne. Kad god bih vršio službu ispred oltara, čak i za vreme pristupnih molitvi, pokušavao sam, iz više razloga, da Te držim na oku: ali Ti se na to nisi

obazirao, čuvao si stvarčicu na pertli ispod košulje, zbog čega si imao upadljive masnice na tkanini, koje su nerazgovetno ocrtavale odvijač. Klećao si, kad se gleda s oltara, u drugoj klupi, u redu s leve strane, ciljajući molitvu, otvorenih, mislim, svetlosivih očiju, često zapaljenih od ronjenja i plivanja, pravo na Devicu na Marijinom oltaru.

...a onda – ne sećam se više kog leta – dogodilo se to za vreme prvog velikog raspusta na čamcu, odmah posle onog krkljanca u Francuskoj, je li uvek leto posle toga? – jednog dana, sparnog, punog isparenja, s vrevom na porodičnom kupalištu, s mirnim zastavicama, s raspilavljenim telima, s potrošnjom velike količine osvežavajućih pića po kioscima, s užarenim tabanima po prostirkama od kokosovih vlakana, a pred zaključanim kabinama punim kikotanja, među razularenom decom što su se valjala, brljala, prljala, ozleđivala noge; neki švrća, jedva da je imao tri godine, poče da udara u dečji limeni doboš, nespretno i monotono, pod brižljivo sagnutim glavama odraslih, i kad se sve pretvori u paklenu kovačnicu – mi se izdvojismo i zaplivasmo prema našem čamcu. Udaljavajući se od obale, postajali smo u dvogledu učitelja plivanja šest sve manjih glavica; a jedna isprednjači i prva stiže na cilj.

Bacili smo se na vetrom hlađene, pa ipak užarene rešetke i galeblji izmet, bez želje da se pokrenemo, dok je Malke već dva puta bio zaronio. Izronio je s punom levom rukom, iščeprkao je na pramcu i ložama posade, među i pod poluistrulelim blago lelujavim ali još čvrsto privezanim visećim mrežama, među jatom presijavajućih tvrdoperki, morskom travom i hitrim jeguljicama,

među starudijom obraslom algama u nekadašnjoj vreći za spavanje pomorca Vitolda Dušinskog ili Lisinskog, bronzanu plaketu veličine šake, na čijoj je prednjoj strani, ispod malog uzvišenog poljskog orla, bilo ispisano ime vlasnika i datum dodeljivanja, a na drugoj utisnut reljef nekog brkatog generala; posle ribanja ploče i peskom i isitnjenim galebljim izmetom, kružni natpis na plaketi pokaza da je Malke izvukao na svetlost dana portret maršala Pilsudskog.

Punih četrnaest dana tragao je Malke samo za plaketama, te nađe nešto nalik na kalajni spomen-tanjir s nekog jedriličarskog takmičenja u Gdinjskoj luci iz trideset četvrte, a u središtu broda ispred strojarnice, u uzanoj i teško pristupačnoj oficirskoj trpezariji, onaj kao marka veliki srebrni medaljon, sa srebrnom ušicom bez ikakvog natpisa na izlizanoj i ravnoj poleđini, dok je prednja bila bogato ukrašena profilom: dubokim reljefom Device s detetom.

Bila je to, kako se videlo po isto tako reljefnom natpisu, slavna Matka Boska Čestohovska; Malke nije hteo da čisti srebro kad je na mostu otkrio šta je našao, a mi mu davali pesak da je izriba, ostavio je na Devici tamnu patinu.

Ali dok smo se mi još svađali i prepirali, sve sa željom da iz srebra ipak izvučemo sjaj, on je već klečao u hladu kompasnog kućišta, pomerajući medaljon ispred čvornovatih kolena tamo i onamo sve dok nije našao najpogodniji ugao za svoje za molitvu spuštene oči. Smejali smo se dok se drhtav i modar krstio vrhovima prstiju, pokušavajući da drhtave usne pokrene na molitvu i da izblebeće iza kompasnog kućišta što god

na latinskom. Još i danas verujem da je već tada izgovorio jednu od svojih omiljenih sekvenci, koja se inače glasno izgovarala samo petkom uoči Cveti: *Virgo virginum praeclara – Mihi iam non sis amara...*

Kasnije, kad je naš direktor, profesor Kloze, zabranio Malkeu da oko vrata otvoreno nosi poljski medaljon za vreme nastave – Kloze je bio partijski rukovodilac, ali je retko nosio uniformu na predavanjima – zadovoljio se Joakim Malke uobičajenom malom amajlijom i čeličnim odvijačem ispod one Adamove jabučice koja je za jednu mačku dobila vrednost miša.

Obesio je patiniranu srebrnu Devicu između bronзанog profila Pilsudskog i kao razglednica velike fotografije kapetana Bontea, junaka od Narvika.

II

Je li ono s verovanjem bila sprdačina? Vaša kuća se nalazila u Vestercajleu. Tvoj humor, ako si ga i imao, bio je neobičan; ne, vaša kuća se nalazila u Ostercajleu. Ta sve ulice u naseljima liče jedna na drugu. Jeo si hleb s puterom, a mi smo se smejali i smeh se zarazno širio. Čudili smo se kad god si nas terao na smeh. Međutim, kad je profesor Brunis pitao sve učenike u našem razredu o budućem pozivu, a Ti – tad si već umeo da plivaš – odgovorio: „Biću klovn i zasmeyavaću ljude“, niko se između ona četiri zida učionice nije nasmejao – uplašio sam se jer je Malke, dok je izražavao svoju želju da postane klovn, u cirkusu ili negde drugde, imao tako ozbiljno lice da je zaista bila opravdana bojazan ostalih da će on jednom strašno zasmeyavati ljude, pa bilo to javnom molitvom Devici Mariji u cirkusu, između tačke sa zverima i vratolomija na trapezu; a jesi li ozbiljno mislio, ono s molitvom na brodu – ili si hteo da se našališ?

Stanovao je u Ostercajleu, a ne u Vestercajleu. Porođična kuća nalazila se pored, između i preko puta istih takvih kuća, koje su se razlikovale jedino po kućnim brojevima ili po različitom tkanju zavesa na prozorima, a gotovo nimalo po različitom zasadu u bašticama ispred kuća. U svakoj bašti nalazio se kavez za ptice na motkama i ostakljeni baštenski ukrasi: žabe, muhomore ili patuljci. Ispred Malkeove kuće čučala je žaba od keramike. Ali su i pred sledećom i onim sledećim čučale zelene keramičke žabe.

Ukratko, bio je to broj devedeset i četiri, a Malke je stanovao kad se dolazi Volfsvegom u četvrtoj kući s leve strane. Naselje Ostercajle i njemu paralelni Vestercajle izbijali su desnim uglom na Berenveg, koji je opet bio paralelan s Volfsvegom. Kad se Volfsvegom spustite niz Vestercajle, iskršava s leve strane, iznad krovova od crvenih opeka, pročelje i zapadna strana jedne kule, s velikim, tamnim zvonikom. Kad u istom pravcu krenete Ostercajleom, ukazuju se iznad krovova s desne strane prednja i istočna strana istog zvonika, jer Hristova crkva je ležala između Ostercajlea i Vestercajlea, preko puta Berenvega i svojim satom s četiri zvonika ispod patiniranog krova odbrojavala tačno vreme celog četvrti: od Trga Maksa Halbea do katoličke Marijine kapele, koja nije imala sata, od Magdenburške ulice do Puta Posadovskog blizu Šelmila i tako omogućavala i protestantskim i katoličkim radnicima, službenicima, prodavcima, osnovcima i gimnazijalcima da na vreme stignu na posao i u školu, bez obzira na veroispovest.

Iz svoje sobe Malke je video brojčanik i na istočnoj strani kule. U potkrovlju iskošenih zidova, s kišom i

gradom tik po sredini razdeljene kose, bio je uredio sobičak za sebe; mansarda puna uobičajenog mladalačkog darmara, od zbirke leptirova do razglednica omiljenih glumica, visokoodlikovanih ratnih pilota i artiljerijskih generala; među njima i jedna neuramljena uljana reprodukcija Sikstinske Madone s dva bucmasta anđelka na donjoj ivici, već pomenuta medalja maršala Pilsudskog i pobožna i osvećena amajlija iz Čenstohaua pored fotografije komandanta osvajača Narvika.

Već pri prvoj poseti pala mi je u oči bela preparirana sova. Stanovao sam nedaleko u Vestercajleu; ali nije reč o meni, već o Malkeu ili o Malkeu i meni, ali opet i samo u odnosu na Malkea, jer je on nosio razdeljak posred glave, duboke cipele, a oko vrata čas ovo čas ono, sve da bi večnoj maci zavarao trag i odvratio je od večnog miša. Klečao je pred oltarom Bogorodice, ronio je sa svežim opekotinama od sunca, uvek je prednjačio, istina uz napor i grčeve, i hteo je, a taman što je bio naučio da pliva, da jednom kasnije, posle škole i tako dalje, postane klovn i zasmeyava ljude.

Snežna sovuljaga je imala ozbiljan razdeljak na sredini i kao i Malke onaj paćenički, blago odlučni, kao posle razorne unutrašnje zubobolje, spasiteljski izraz. Otac mu je ostavio u nasledstvo tu nežnu, divno prepariranu pticu, koja se kandžama držala za brezove grane.

Najinteresantnija stvar u sobi bio je za mene, jer sam imao muke da prenebregnem snežnu sovu i uljanu Madonu kao i srebrni komadić iz Čenstohaua, onaj gramofon koji je Malke izneo s broda mukotrpnim, pipavim radom. Nije našao nijednu ploču. Verovatno su se raspale. Ovaj prilično moderni gramofon

s ručicom i drškom za iglu iščeprkao je u onoj istoj oficirskoj trpezariji u kojoj je našao srebrni medaljon i ostale predmete. Prostorija se nalazila u središtu broda, dakle, nama, kao i Hotenu Zontagu, nedostupna. Jer, mi smo silazili jedino do pramca, ne usuđujući se kroz mračne pregrade strojarnice, u koje jedva da su i ribe zalazile.

Neposredno pre završetka letnjeg raspusta izneo je Malke taj gramofon na čamac – kao i protivpožarni aparat i ovaj je bio nemačke proizvodnje – pošto je zaronio dvadesetak puta, vukao ga metar po metar do pramca i otvora i najzad ga izvukao onim istim užetom kojim je izneo na svetlost, na most i minimaks.

Od nanosa drveća i plute skleпали smo splav da bismo gramofon, čija je ručka bila zarđala, mogli da prenesemo do kopna. Vukli smo ga naizmenično. Malke nije teglio.

Nedelju dana kasnije stajao je gramofon u njegovoj sobici popravljen, podmazan, obojen bronzanom bojom po metalnim delovima. Podloga za ploče bila je presvučena novim filcom. Pustio je gramofon, pošto ga je preda mnom navio, da se okreće praznog filcanog postolja. Malke je stajao s rukama prekrštenim na leđima pored snežne sove. Miš je mirovao. Ja, leđima okrenut Sikstinskoj Madoni, gledao sam ili u prazno, lako zanjihano postolje ili kroz prozor u novocrvene ciglane krovove u pravcu Hristove crkve s brojčanicom na istočnoj strani zvonika. Pre nego što izbi šest, odzvrnda gramofon iz minolovca nekako skanjerajući se. Malke je navijao gramofon nekoliko puta i zahtevao od mene da s nesmanjenim interesovanjem

učestvujem u njegovom novom obredu: mnogo različitih isprekidanih šumova mise hoda u prazno. Tada Malke nije imao nijedne ploče.

Knjige su bile na dugačkim, ugnutim policama. Ta on je mnogo čitao razne knjige, pa i religiozne. Uz kaktus na prozoru, model torpednog čamca klase *Volf* i izvidničkog broda tipa *Grile*. Red je da se spomene i čaša za vodu, koja se nalazila na komodi kraj lavora, uvek mutna i sa slojem šećera debljine palca na dnu. U toj čaši, ne prosipajući talog od prethodnog dana, brižljivo je mešao Malke ujutru šećer i vodu, koja je trebalo da učvrsti po prirodi mu tanušnu i meku kosu. Jednom je i meni ponudio ovo sredstvo i ja učešljah šećernu vodicu. I zaista, posle ovog fiksirajućeg sredstva ostade frizura kruta i održa se do večeri: koža me je svrbelo, ruke se lepilo, kao i Malkeove kad bi se ispitivački pogladio po kosi – ali možda ja naknadno uobražavam moje lepljive ruke, a one se uopšte nisu lepilo.

Ispod njega, u trima sobama, od kojih su korišćene samo dve, stanovale su Malkeova majka i njena starija sestra. Uvek tihe u njegovom prisustvu, uvek brižne i ponosne na dečaka jer je Malke važio, prema ocenama, za dobrog učenika, mada ne i najboljeg. Bio je, što je pomalo umanjivalo vrednost njegovim školskim uspesima, godinu dana stariji od nas jer su ga majka i tetka, kao slabašnog, bolešljivog dečkića, poslale u školu godinu dana kasnije.

Nije bio bubalica, biflao je umereno, dozvoljavao je svakome da prepisuje, nije bio tužibaba, bio je bez neke naročite ambicije, izuzev na časovima fiskulture. Upadljivo se grozio na svinjarije onih iz trećeg razreda,

pa se jednom umešao kad je Hoten Zontag uneo u učionicu okačen o granu prezervativ koji je našao među klupama u parku Štefan i natakao ga na kvaku. Ova pakost bila je namenjena poluslepom profanu Trojgeu, koji je, istini za volju, odavno trebalo da bude penzionisan. Neko je iz hodnika povikao: „Dolazi!“, na šta Malke ustade iz klupe, krenu mirnim korakom i ukloni prezervativ s kvake umašćenim papirom od užine.

Niko mu se nije suprotstavio. Opet nam je pokazao: a sad mogu da kažem: time što nije bio bubalica, već je učio umereno, što je svima dozvoljavao da prepisuju, što je bio neambiciozan, izuzev na časovima fiskulture, što nije učestvovao u đačkim smicalicama, bio je jedan sasvim izuzetni Malke. Sakupljao je poene na neki osobit, a ipak grčevit način; hteo je kasnije u arenu, možda na pozornicu, vežbao je za klovna u trenutku kad je skinuo ljigavi prezervativ, a ostali mu mrmljajući odobravali. Gotovo da je već bio klovn dok se vratolomao na vratilu, a srebrna Devica poskakivala kroz nakiseli vonj fiskulturne sale. Ali najveće divljenje izazvao je za vreme raspusta na onom potopljenom brodu, mada smo njegova besomučna ronjenja teško mogli da zamislimo kao uspešnu cirkusku tačku. A nismo se nikad smejali kad bi se nekoliko puta zaredom, modar i drhteći, peo na brod pokazujući nam ono što je dole našao: govorili smo zamišljeni i zadivljeni: „Čoveče, pa to je ludo! Da mi je da imam tvoje živce. Ti si kao konj, Joakime. Kako si samo uspeo da ga otkaciš odozdo?“

Divljenje mu je godilo i smirivalo potrčka na vratu; divljenje ga je istovremeno i zbunjivalo, dajući istom

potrčku novi podsticaj. U većini slučajeva je odmahivao rukom, što mu je donosilo pet poena. Nikad on nije podsticao; Ti nikad nisi rekao: „Uradi sad ti ovako nešto.“ Ili: „Trebalo je da to uradi i neko drugi osim mene.“ Ili: „Niko od vas nije uradio onako nešto kao ja prekjuče, kad sam zaronio četiri puta uzastopce do središta i broskog skladišta i izneo dve konzerve. Jedna je sigurno bila francuske proizvodnje, unutra su bili žablji bataci, doduše s ukusom teletine, ali vi ste se utronjali, niste smeli ni da je probate, dok sam ja pobokao gotovo polovinu. Doneo sam još jednu, našao sam čak i otvarač, ali je druga bila pokvarena: *corned beef*.“

Ne, tako Malke nikad nije govorio. On uradi nešto neobično, donese odozdo, iz nekadašnjeg broskog skladišta, na primer, nekoliko konzervi i po utisnutim znacima se vidi da su engleskog ili francuskog porekla, usput nabasa na koliko-toliko upotrebljiv otvarač, razreže bez reči limenku pred našim očima, ručka navodne žablje batak, jabučica mu dok žvaće trčkara sad dole sad gore – zaboravio sam da kažem da je Malke po prirodi bio proždrljiv, ali je ipak ostao mršav – i podmeće nam konzervu izazivački, ali ne napadno, kad je već poluprazna. Dok smo mu zahvaljivali na ponudi, začuo se šum, pošto se izgleda Vinter, dok smo mi gledali Malkea, odšunjao do jednog od praznih okretnih postolja i bezuspešno pokušavao da ga okrene u pravcu ulaza u luku.

Naravno, i posle ovog demonstrativnog ručka zaradio je poen, odmahivao je držeći u ruci ostatke žabljih bataka i pokvareni *corned beef* i hranio galebove, koji su se još za vreme ždranja vrzmali na dovhatu ruke

oko nas. Na kraju hitnu prazne limenke, pogodivši i galebove, preko ograde u more i stade da čisti otvarač. Po Malkeu je jedino njega bilo vredno sačuvati. Kao i engleski odvijlač, ovu ili onu amajliju nosio je ota-da, a i kasnije, mada ne uvek, već samo kad je ronio, do kuhinje nekadašnjeg poljskog minolovca kada bi tražio konzerve – nikad nije pokvario stomak – ovaj nožić na uzici oko vrata nosio je ispod košulje uz ostale andrmolje u školu. Vukao ga je čak i na jutrenje u Bogorodičinu crkvicu; jer svaki put kad je Malke klečao na pričesnoj klupi izvijene glave i ispruženog jezika, a velečasni Gusevski mu davao naforu, motrio je ministrant na Malkeov okovratnik: a tamo je visio i landarao na Tvom vratu otvarač pored Madone i umašćenog odvijlača; ali Ti nisi na to obraćao pažnju. Ne, Malke nije bio sujetan.

I zbog toga što su ga u jesen iste godine kad je naučio da pliva, izbacili iz Jungfolka i premestili u Hitlerjugend jer je nekoliko puta odbio da vrši dužnost nedeljom pre podne i vodi svoj odred – bio je vođa odreda – na marševanje u Ješkentalsku šumu, mi smo mu se otvoreno divili, bar u našem razredu. Kao i uvek, primio je izraze našeg oduševljenja ravnodušno ili zbunjeno, propuštajući i dalje, sad kao obični član Hitlerjugenda, prepodnevene nedeljne marševe; samo su njegovi izostanci u ovoj organizaciji, koja je okupljala mladež iznad četrnaest godina, bili manje upadljivi jer je organizacija Hitlerjugenda bila labavije vođena od Jungfolka i slabašna, u njoj su ljudi poput Malkea mogli da urone i izgube se. Nije on bio nedisciplinovan u uobičajenom smislu, tokom nedelje redovno

je posećivao domaće obrazovne skupove, učestvovao u sve češćim vanrednim akcijama sakupljanja starog materijala ili priloga za zimsku pomoć, ali to samo u slučaju ako čangrljanje novca u limenkama nije ugrožavalo njegove nedeljne rane mise. Član Malke ostade u okviru državne omladinske organizacije bezbojan i nepoznat, utoliko pre što prelaz iz Jungfolka u Hitlerjugend nije značio nikakav poseban događaj, dok je u našoj školi, već posle prvog leta na čamcu, bio stekao izuzetan glas, ni loš ni dobar, već legendaran.

U odnosu na nade – čijim si ostvarenjima išao u susret – naša gimnazija Ti je u poređenju s pomenu-
tom omladinskom organizacijom očigledno značila više. Ali šta je to jedna normalna gimnazija mogla da Ti pruži sa svojom polukrutom – poluelastičnom tradicijom sa šarenim školskim kapama i, toliko često pominjanim, školskim duhom.

„Šta mu je?“

„Udaren je, kažem ti.“

„Možda to ima veze sa smrću njegovog oca?“

„A one drangulije oko vrata?“

„Večno trčkara i moli se.“

„A u stvari ne veruje ni u šta, kažem vam“.

„Previše je realan za tako nešto“.

„I još one amajlije, a sad još i to?“

„Pitaj ga ti, ti si mu onda mačku...“

Odgonetali smo, ali nismo uspeli da Te shvatimo. Pre nego što si naučio da plivaš, bio si nula, koju su profesori ponekad prozivali, koja je većinom davala tačne odgovore i zvala se Joakim Malke. Mislim da smo u šestom razredu ili kasnije, u svakom slučaju pre